

régió. Oroszország és a Balkán túlságosan sok különbséget mutat ahhoz, hogy kritika nélkül együtt lehetne tárgyalni őket a porosz, cseh, lengyel és magyar térséggel.

Összefoglalásában Cerman Steven Hoch nyomán arra int, hogy „a jobbágyság nem egy rendszer volt, hanem széleskörűen változó gyakorlat” (132. old.). Amennyiben ezt szem előtt tartjuk, a vidéki életvilágok kutatása lehetőséget nyújt az egykori paraszti háztartás, a falu, az uradalom mint intézmények tartalmának megismerésére és működésük megértésére.

■ HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN

Mong Attila: Kádár hitele

A MAGYAR ÁLLAMADÓSSÁG TÖRTÉNETE
1956–1990

Libri, Bp., 2012. 340 old., 4490 Ft

Boldog, elégedett mosoly a család minden tagjának arcán, mert épp egy igen kedvező – igaz, hogy magas kamatú, rövid lejáratra szóló, de ezzel most ne törődünk – személyi kölcsönt sikerült fölvenniük. Ez egy tévéreklám, de Mong Attila könyvében egy ilyen család tagjaihoz hasonló csoportnak látjuk a néhai Magyar Népköztársaság 1957–1990 közötti vezetőit bizonyos időszakokban. Más időszakokhoz – amelyekben a kölcsönök törlesztése súlyos gondokat okoz ezeknek a vezetőknél – persze nem tudunk hasonló reklámképet rendelni, de a könyv nem is képekkel, hanem tények alapos, jól szervezett leírásával operál.

Fontos megjegyezni, hogy a lassan nyiladozó itthoni levéltárak mellett a szerző betekintést kapott a Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund, IMF) jóval nyíltabb levéltárába is, és olvasmányos leírást ad eladósodásunk történetéről, az ehhez kapcsolódó gazdaságpolitikai döntéssorozatokról. Nem közgazdasági szakkönyvet ír, nem elemez mérleg-összefüggéseket, de többet merít szakértői véleményekből, mint kommunista párttestületek dokumentumaiból.

A könyv az IMF és hazánk kapcsolatának alapos áttekintése is. Csak a

rendszerváltás előtti időszakról szól, de így is nagyon sokat tud meg ből az olvasó arról az intézményről, amely elleni propagandakampányra kormányunk nemrégiben célszerűnek tartott 200 millió forintot elkölteni. Az IMF az ENSZ szakosított szerveként 1945-ben jött létre, lényegében azzal a céllal, hogy segítse, szükség esetén hitelekkel támogassa a tagállamokat (amelyek neki részvényesei) olyan gazdaságpolitika folytatásában és gazdasági nehézségeik olyan kezelésében, amely nem vonja maga után a nemzetközi pénzügyi kapcsolatoknak a két világháború között tapasztaltnál hasonló súlyos zavarait (egymással versengő leértékeléseket, a pénz- és hitelpiacok hektikus működését eredményező fizetési moratóriumokat, államcsődöket stb.). A szervezet tevékenysége két fő pontban írható le. Egyrészt minden évben elemzi minden tagországa állami pénzügyeit és az ezeket érintő fő gazdasági-pénzügyi folyamatait. Másrészt a piacinál kedvezőbb feltételekkel hitelt nyújt közülük azoknak, amelyek súlyos (potenciális) gazdasági-pénzügyi zavarba kerülnek, fölteve, hogy kormányuk kész olyan intézkedéseket hozni, amelyek belátható időn belül normalizálják a helyzetet.

Az IMF megalakulását követő években hazánk nem csatlakozott a szervezethez, amelyben a részvényesi hányadokat az országok gazdasági teljesítménye alapján határozták meg, ezért az USA és néhány más nagy nyugati ország együtt kényelmes többséggel rendelkezett a vezetésben. A Szovjetunió tehát az imperializmus eszközüvé nyilvánította az IMF-et, nem ratifikálta a létrehozásáról szóló egyezményt, és a csatlósait is kitiltotta a szervezetből.

A szovjet IMF-ellenesség csak a Gorbacsov-korszakban szűnt meg. Mong könyve azonban kitűnően világítja meg, hogy Magyarország kádári vezetése már 1956 végétől hitelfölvételekkel törekedett a beruházások meg – a politikai stabilitás érdekében – a fogyasztás bővítésére egyaránt, és ilyen törekvései kapcsán újra és újra fölvetődött, míg végül 1982-ben valóssá is vált a magyar IMF-tagság.

Kádárék 1957 elején olyan életszínvonal-emeléssel vélték megvalósítha-

tónak a politikai stabilizációt, amelyhez számításaik szerint évi 100–300 millió dollár hitelfölvételre lett volna szükség. Mivel ugyanakkor – az előző években összeszedett adósság miatt – majdnem fizetéseképtelenek voltunk, logikus volt, hogy az IMF felé tapogatóztak. Ez azonban az adott politikai körülmények között nem járhatott eredménnyel, és a radikális gazdasági reform gondolatával együtt hamar feledésbe merült. A „proletárdiktatúra” majdnem változatlan formájú helyreállításával, az „ellenforradalmárokkal” szembeni kemény megtorlással sikerült némi szovjet és kínai anyagi támogatást szerezni, és a könyvből megtudjuk, hogy Kádár némely, kisé kényesebb (de azért nem nagyon kényes) gyomrú követője számára a megtorlás e támogatás áráként lett elfogadható.

A két „nagy testvérből” azonban hamarosan csak egy maradt, és 1963-ban, amikor a rossz termés miatt gabonaimportra szorultunk, ő sem tudott segíteni: abban az évben a Szovjetunió is jelentős gabonaimportra kényszerült. Amerikai bankhitelt vettünk föl, és megszereztük hozzá az állami Eximbank garanciáját is – az első ilyen garanciát, amelyet kommunista országnak nyújtott.

Ha az USA kormánya ezt megengedte, akkor miért akadályozná meg csatlakozásunkat az IMF-hez? Növekvő adósságunk, annak magas kamatai és gyakran borotvaélen táncoló fizetőképességünk miatt ez a kérdés intenzíven foglalkoztatta a magyar vezetőket, akik hamarosan dolgozni kezdtek az 1968-as új gazdasági mechanizmus előkészítésén. Az utóbbit tökéletesen szocialistának, de azért (nem túl hangosan) a merev szovjet rendszertől eltérőnek nyilvánították. Tisztában voltak azzal, hogy mindezt a nyugati világ tetszéssel fogadja, ami sok vonatkozásban erősíti Magyarországot nemzetközi pozícióit. Így aztán 1966-tól a korábbinál komolyabb tapogatózás kezdődött az IMF-csatlakozás ügyében. Most a szervezet képviselőivel közvetlenül is – nem csak képviselőkön keresztül, mint 1957-ben – tárgyaltak. Éspedig szigorú titoktartás mellett, jórészt azért, mert gyakorlati lépést anélkül, hogy a szovjet vezetéssel konzultáltak vol-

na, nem tartottak elképzelhetőnek. Az IMF képviselőinek azzal indokolták a titkolózást, hogy félnek, végül a nyugati országok esetleg mégsem szavazzák meg fölvetelünket, továbbá Magyarországon az IMF-et krízisintézménynek ismerik, ezért a közeledés itthon aggályokat keltene. Persze a „konzultáció” a várható eredményt járt: Koszigin szovjet miniszterelnök némi tőkésimport-csökkentő exportígérettel megspékelve és egy független állam képviselőinek kijáró szavakkal, de azért félreérthetetlenül megtiltotta a Fock Jenő miniszterelnök vezette magyar delegációnak az IMF-csatlakozást. 1968 májusában a magyar fél beismerte az IMF képviselőinek a Szovjetunió „lebeszélő” szerepét. Csehszlovákia augusztusi megszállásával az ügy lekerült a napirendről, és a következő néhány év kedvező gazdasági eredményei is időszerűtlenné tették a csatlakozást. A nyugati sajtó persze megneszselte, hogy tárgyaltunk az IMF-fel. A magyar kormány nem örült a tudósításoknak, de azért pontosan megértette és ki is használta, hogy öregbítették hitelpiaci hírnevünket. Épp az IMF-delegáció magyarországi tartózkodása idején történt bejelentés arról, hogy Magyarország egy nyugati (igaz, a londoni Moscow Narodny Banket is magában foglaló) bankkonzorcium szervezésében, a szovjet blokk országai közül elsőként, 25 millió dollár értékben államkötvényt bocsát ki.

A csehszlovákiai és az 1970. decemberi lengyel események (gazdasági okokból kitört sztrájkmozgalmat követő vérfürdő) hatására a magyar vezetés (az eredetileg tervezett továbblépés helyett) sokat visszavett az új mechanizmusból, és 1973-ban, az adott légkörben nem különösebben meglepő módon, heves vita után „jég-re tette” az IMF-csatlakozás két évvel korábban ismét fölmerült – az 1971–75. évi IV. ötéves terv finanszírozási problémái miatt föllevenített – ügyét. Ezután a gazdaság rossz hatékonysága nem változott, de a hitelfölvételi lehetőségek javultak: az olajárrobbanás nyomán az olajországok alacsony kamatozású pénzekkel árasztották el a piacot. A kamatok alacsonyabbak voltak, mint a dollár inflációjának üteme. A kádári vezetés elemében volt,

és megkezdte az ország erős eladósítását. László Andornak, a Magyar Nemzeti Bank nemsokára eltávolított elnökének figyelmeztetése – a piacon van pénz, lehet hitelt fölvenni, de erre az 1976–80. évi tervre nem szabad – pusztába kiáltott szó maradt.

1977–78-ra súlyos helyzet alakult ki, ismét kétségessé vált az adósságszolgálat és az import következő évekbeli finanszírozhatósága, ami a már megszokott módon előhozta az IMF-csatlakozás ügyét. Koszigin álláspontja azonban nem változott, 1979 márciusában pedig Brezsnyev azt javasolta Kádárnak, hogy a kölcsönszerzési lehetőségek bővítése helyett emeljék föl a (fogyasztói) árakat – úgy is lett: a júliusi áremelésekkel először emelkedett az index évi 10 százalék fölé. De a problémák csak tornyosultak. Augusztusban jött a „Volcker-sokk”: az amerikai központi bank (FED) új elnöke kemény kamatemeléssel kezdett hozzá a magasra emelkedett infláció letöréséhez. Később a lengyelországi politikai események és fizetésképtelenség Magyarországgal szemben is aláásta a bizalmat, különös tekintettel az „esernyőelmélet” bukására: arra, hogy a Szovjetuniónak esze ágában sem volt a csatlós Lengyelország adósságaiért helytállni. A bajokat tetőztette, hogy a Szovjetunió 1981-ben közölte: nem tudja hiánytalanul teljesíteni a szerződött kőolajszállításokat. Amikor ezt júliusban Brezsnyev a nála vendégeskedő Kádárnak szóban is megismételte, Kádár azt mondta, így nem marad más lehetőségünk, mint pénzügyi kapcsolataink bővítése, „beleértve a Világbankot is”. Brezsnyev erre nem reagált, amit a magyar fél zöld lámpának tekintett. (A recenzens nem tudja, annál a tárgyalasztalnál ki tudta és esetleg ki nem, hogy a Világbank – International Bank for Reconstruction and Development, IBRD – az IMF testvérszervezete, és a kettőbe gyakorlatilag csak párhuzamosan lehet belépni.) Az IMF-csatlakozás előkészületei ekkorra mindkét oldalon csaknem lezárultak: például tisztázódott az a kényes kérdés, hogy milyen adatokat leszünk kötelesek szolgáltatni a szervezetnek, amelynek vezérigazgatója már megszerezte csatlakozásunkhoz az amerikai pénzügyminiszter kulcs-

fontosságú jóváhagyását is stb. A csatlakozási kérelem gyors benyújtása és a tagsági dokumentumok 1982. májusi ünnepélyes aláírása után még fél évig tartott az első IMF-hitelcsomagunk tárgyalása; közben éppen csak hogy nem lettünk fizetésképtelenek. (Márciusban a bázeli Nemzetközi Fizetések Bankjától – valójában annak közvetítésével néhány ország központi bankjától – kértünk és szeptemberben kaptunk áthidaló hitelt; áprilisban Tímár Mátyás, a Magyar Nemzeti Bank (MNB) akkori elnöke Líbiába és Irakba utazott, a saját szavával „perselyezni”. IMF-részvényesi kvótánk százmillió dollárhányadának befizetésére Kínától kaptunk kölcsönt.)

Noha a csatlakozáskor a tényleges magyar adósság mintegy 10 százalékát letagadták (amiből az első szabad választás előtt lett botrány, amikor a kormány, attól tartva, hogy tagjai e nélkül súlyos következményekkel néznének szembe, beismerte a dolgot), az IMF így is túlzott mértékű eladósodást, szétzilált pénzügyeket és gazdaságot talált nálunk, és megnyomta a ceruzát: a GDP 6 százaléka megfelelő folyó fizetésimérlék-kiigazítást követelt két év alatt az 1982 decemberében aláírt készenléti-hitel-megállapodás föltételeként. Az előző évek reformjait – kisvállalkozások tevékenységének liberalizálása, a forint részleges konvertibilitásának megteremtése stb. – kiegészítette a devizaszámlák liberalizálása és egész sor további lépés – pl. bankreform a szocialista „egybankrendszer” megszüntetésével – tervezése.

Alig kezdett azonban javulni nemzetközi hitelpiaci helyzetünk a készenléti-hitel-megállapodásnak és az IMF kölcsönt nyújtani vonakodó bankokra gyakorolt nyomásának köszönhetően, a politikai vezetés már 1983-tól elvetette a további változásokat, és 1985-től ismét a gazdasági növekedést erőltető gazdaságpolitikát folytatott, úgyhogy 1985 és 1989 között 10-ről 20 milliárd dollárra nőtt a külföldi adósságunk. A vészjósló folyamatok miatt éles viták folytak a párt vezető testületeiben, de Kádár nem engedett: a tervnek (a növekedésnek) adott prioritást. 1987-ben vezető közgazdászok már hangosan és egyre szélesebb körök támogatásával követel-

ték a gazdaságpolitika és a gazdasági rendszer gyökeres megváltoztatását, az IMF szakértői pedig egy tárgyalási fölkészítő anyagban azzal vádolták a magyar vezetést, hogy a „felelőtlen-séggel határos módon hagyták le-romlani a gazdaságukat”. A folytatás szerint „[k]észek vagyunk segíteni, de komoly erőfeszítésekkel kell bizonyítaniuk, hogy hajlandók rendbe tenni a dolgaikat és azt, hogy előrehaladnak a szükséges reformokkal”.

A fizetésektelenség ismét majdnem bekövetkezett, és elkerülése érdekében olyan szigorú megszorításokat kellett elfogadni, amelyek – mint Mong megállapítja – az akkori országvezetés politikai támogatásának teljes elvesztését vetítették előre. A csőd felé rohanást megállító intézkedésekkel az IMF támogatását – újabb készenléti hitelét – is megszerezték. Az IMF bizalmából irántuk akkor már nem sok maradt, de egy-egy intézkedés (pl. egy 5 százalékos forintleértékelés) politikai nehézségek miatti elhalasztásához azért megkapták a jóváhagyást. És az IMF szokatlan tevékenységet is magára vállalt a magyar államcsőd elkerülése érdekében: első embere személyesen telefonált néhány számunkra fontos nemzetközi bank vezetőinek, hogy megnyugtassa őket, amikor a kormány az első szabad választás előestéjén hitelpiaci bombát robbantott: beismerte, hogy az államadósság adatai hamisak voltak, a tényleges tartozás mintegy 10 százalékkal, 2 milliárd dollárral nagyobb az addig hivatalosan közölnél. 1990 márciusában egy frissen aláírt készenléti hitel-megállapodással – éppen csak, de azért – kezelhető nemzetközi pénzügyi helyzetben tartották meg az első szabad választásokat.

Mong Attila könyve fontos hozzájárulás a Kádár-korszak gazdaságpolitikájának, gazdasági diplomáciai tevékenységének megismeréséhez. Bíráló megjegyzések bizonyos folyamatok hiányos föltárása, összefüggések említésének hiánya miatt tehetők, és hiányolni lehet egy-két nem föltétlenül megválaszolható, de jelentős nagy kérdés fölvetését.

A legföltűnőbb hiány az, hogy egyetlen „testvérország” sem szerepel a könyvben: nincs összehasonlító elemzés. Azt persze el kell ismerni,

hogy a kutatás kiterjesztése egy másik országra hatalmas munkát igényelt volna a szerzőtől. Ráadásul, a miénkhöz jól hasonlítható történetet aligha találhatott volna. A Szovjetunió európai csatlósai közül hazánkön kívül csak Bulgária, Románia és Lengyelország – és mindhárom csak a könyvben áttekintett három és fél évtized egy (különböző) részében – vállalta a nyugati eladósodást. Emellett, adósságkezelésük – egy-egy rövidebb időszakról eltekintve – kevesebb nehézséggel járt, mégpedig jórészt azért, mert vezetőik a magyar vezetésnél sokkal kevésbé tekintették a lakosság életszínvonalával, fogyasztási szokásaival kapcsolatos megfontolásokat komoly oknak arra, hogy csínján bánjanak az import korlátozásával (a fogyasztási cikkek nyugati importja nálunk is nagyon korlátozott, de az ezek termeléséhez szükséges anyagoké, gépeké liberálisabb volt).

A szerző az MSZMP-n belüli, a gazdaságpolitikához és a reformokhoz kapcsolódó frakcióharcokról lényegében csak az 1972–1974-es, keményen reformellenes időszakot illetően vesz tudomást. Valójában ezek a harcok, ha 1958–62 között nem volt is különösebb gyakorlati jelentőségük, mindig jelen voltak; például az új gazdasági mechanizmus elleni politikai támadások már 1969 tavaszán elkezdődtek, a vállalati vezetők „egyszerű dolgozókénál” magasabb arányú nyereségrészesedésének bírálatával. Még inkább hiányzik az elemzésből a magyar és a szovjet reformtörekvések hullámmása közötti kapcsolat bemutatása: nálunk az előkészületek 1968 januárjában vezettek el az új mechanizmus bevezetéséhez, és balszerencsénkre éppen akkorra olvadt le a semminél nem sokkal többre a – miénknél persze eleve szerényebb – szovjet reform. Továbbá, nem utal a szerző az államadósság időnkénti gyors növekedésének a beruházási-növekedési ciklusokhoz kapcsolódó, a szakirodalomban elemzett kapcsolatára.

Inkább csak implicit módon jelenik meg a könyvben az államapparátus tevékenységének értékelése. Helen Junz IMF-szakértőnek a magyar állambiztonságiak által lehallgatott kifakadása, amely szerint egyedül Balassa Ákos tudja, mi történik a magyar gazdaság-

ban, jól mutatja a hozzá nem értés és a hazudozás szokásos egyvelegét (noha ez akkoriban még nem terjedt odáig, hogy miatta az IMF-delegáció idő előtt, dolgvégezetlenül elutazott volna Budapestről). Egyes, a tárgyalat folyamatokban kulcsszerepet játszó személyek szerepéről sokat megtudunk a könyvből, de a képet magunknak kell összeraknunk. A legfontosabb közülük Kádár János, illetve a vele jórészt azonosított politikai vezetés, amelynek cikcakkos eladósodásügyi viselkedési „modelljét” a recenzió első két mondatában alapjában véve leírtuk.

Kiemelkedő fontosságú szereplő még Fekete János, aki az egész áttekintett időszakban az MNB egyik vezetője, 1988. évi nyugdíjazása előtt első elnökhelyettese volt. A fiatal Feketét az 1956-os forradalom éppen külföldön találta, és ő nem is sietett haza, mert külföldről, kapcsolataival pénzeket szerezve, jobban tudta intézni az MNB esedékessé váló hiteltörlesztéseit. Az adott körülmények között „normális” dolog lett volna a törlesztéseket fölfüggeszteni, de Fekete tudta, hogy az ezzel sérülő hitelképesség helyreállítása nagyon sokba kerülne. A következő években pedig mindig hevesen tiltakozott, ha úgy látta, hogy a legfőbb vezetés felelőtlen, túlzott eladósodásba viszi az országot; kifogásait a hivatali út mellett gyakran egy másik csatornán is fölterjesztette (fölterjesztette az állambiztonság egy Lektor fedőnevű ügynöke; gyakorlatilag bizonyosra vehető, hogy ez ő volt). Az olvasónak nem könnyű megtagadnia a szimpátiáját a fiatal Feketétől. Pályája vége felé azonban ugyanő már másképp viselkedett. Nyugati elismertségére („a legjobb kommunista bankár”), rendkívüli kapcsolatrendszerére támaszkodva egyre nagyobb hatalomra törekedett, és a pártvezetés rövidlátó, veszélyes gazdaságpolitikájának zokszó nélküli kiszolgálásában már nem akadályozta a szakmai lelkiismerete. Két kritikus időszakban is előfordult, hogy alárendeltjei írtak a párt- és állami vezetésnek olyan, közzelgő súlyos problémákra figyelmeztető levelet, amelyet neki kellett volna már korábban megírnia. (Pályatársai közül nem mindenki követte őt ebben az átváltozásban. Utalhatunk itt pl. Pulai Miklóssra, aki előbb az MNB,

később az Országos Tervhivatal alelnöke volt, vagy a már említett Balassa Ákosra, aki a Tervhivatalban töltött be magas pozíciókat.)

Az MNB vezetésében már az IMF-csatlakozás 1960-as évek közepi tervezetésekor fölmerült a „reformért hitelt” elképzelése, és hamarosan sajátos hungaricumként valósággá is vált: inkább magánbankoknál, mint a mélyreható reformokat a fügefalevelektől megkülönböztetni elég jól tudó IMF-nél lehetett kedvező hitelföltételeket elérni „a reformokra” hivatkozva. Fekete szerepe ebben meghatározó volt, de a hitelek szerzésén túlmenően is kiemelkedő mértékben járult hozzá az 1968-as új mechanizmus nyugati elismertetéséhez és ahhoz is, hogy az eleve korlátozott reformot jórészt visszavonó 1972–74-es időszak után is széles körben fennmaradt a magyar különút nimbusza. A gazdasági reformok ilyen „eladása” a második világháború utáni időszak alighanem egyetlen jelentős magyar diplomáciai sikere volt; hatása valamelyest kitarított egészen az „unortodox” gazdaságpolitika 2010. évi megjelenéséig.

Nem egyedül Fekete, hanem általánosabban a pénzügyi apparátus föltétlen elismerést érdemel azért, hogy a rossz és időről időre katasztrófális gazdaságpolitika körülményei között fenn tudták tartani Magyarország nemzetközi fizetőképességét. De vajon fenn kellett-e tartani? Nem lett-e volna jobb vállalni az összeomlást, és abban reménykedni, hogy hitelezőink a realisabb törlesztési kilátások érdekében csökkentik adósságunkat? Ez a dilemma különféle beszélgetésekben ma is gyakran fölmerül. Akik fölvetik, általában a lengyel példára hivatkoznak, de figyelmen kívül hagynak három különbséget. Először, a magyar adósságot akkor már nagyrészt kötvényekkel finanszírozták. Ennek előnyét az alacsonyabb kamatok és más kedvezőbb föltételek jelentették. Viszont akkor nem volt és igazán ma sincs módszer kötvényadósságok átütemezésére, csökkentésére. Lengyelország adósságai akkor még nagyrészt kormányoktól, továbbá bankoktól kapott hitelekkel álltak, amelyek ilyen értelmű „kezelhetősége” jobb volt. Különösen igaz ez, mivel (másodszor) az adós a világpolitikai szempontból is

fontos Lengyelország volt, és a magukat lengyeleknek valló amerikai állampolgárok elég sokan voltak ahhoz, hogy befolyásolhassák a választások kimenetelét. Végül, harmadszor, a fizetőképesség föladása a lengyeleknél sem volt szándékos döntés: a dolog úgy kezdődött, hogy nem tudtak fizetni. Elvileg lehet erről tudatos döntést hozni, de erre – aligha véletlenül – nem ismerünk precedenst. Mert amikor a bedőlés megtörténik, néhány szörnyűség is következik: például egy ideig a gyógyszerimport is szünetel. Megtervezni vagy tervezés nélkül várni azt, hogy ebbe hányan fognak belehalni, egyaránt nehezen elképzelhető. Persze a dilemma – mint Mong írja – nem volt ismeretlen a pénzügyi apparátus előtt, de komolyan nem foglalkoztak vele. Az IMF szakértői pedig – arra hivatkozva, hogy az csökkentti a nettó tőkebeáramlást, ezáltal növeli a belföldi fölhasználás szükséges csökkentésének mértékét – nem javasolták az ilyen „megoldást”. Emellett, noha Lengyelországot sokan irigylik, amiért a nyugati államokkal szembeni adósságának 50 és bankhiteladósságának 40 százalékat elengedték, senki sem számolta ki, hogy ennek a nyeresége vagy az ezt megelőző fizetéseképtelenségi évek gazdaságinövekedés- és egyéb vesztesége volt-e nagyobb.

A fizetéseképtelenné válás talán inkább csak hosszabb távon járhat kedvező hatással. Ha a gazdaságpolitika minden örültségét meg lehet úszni ilyen szörnyű sokk nélkül, sőt egyáltalán bármilyen, válságnak nevezhető bajok nélkül, az megkönnyíti további örültségek vállalását. Az olvasó nem téved, ha ezt a megállapítást utalásként érti a 2001-et követő magyar eladósodásra. Ezzel a hazai történettel szemben aligha tekinthető véletlennek, hogy ugyanabban az időszakban, a 2008-ban kezdődő nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság előtt, Bulgária vagy Lengyelország, amely korábban adósságai miatt súlyos összeomlást élt át, nem növelte államadósságát felelőtlenül, és így a válság kisebb károkat okozott nekik, mint nekünk. Egy másik, lényegében hasonló – ismertebb – példa arra, hogy a gazdaságvezetés okul a pórul járásból, a német Bundesbank létrejötté: ennek gyökerei az első világháborút

követő németországi hiperinflációhoz, valamint súlyos gazdasági és szociális következményeihez vezetnek vissza. Itt azonban rögtön egy ellenpéldát is említhetünk, amely azt mutatja: nem vastörvény, hogy valaki okuljon a maga kárán. Nevezetesen a mi második világháborút követő – az említett németországinál is súlyosabb – hiperinflációnknak sem közvetlenül utána, sem később nem volt a Bundesbank létrehozásához hasonlítható következménye.

Na és vajon az elmúlt évek – nem kis részben a korábban nagyra nőtt államadósságunk által okozott – válságától milyen okulást várhatunk? A harsány eladósodásellenes kormányzati retorika már megvan. A tettek szintjén viszont eddig csak egy – különösebb invenciót nem igénylő – pénzügyi újítás történt: az államadósság annak a segítségével csökkent a GDP egy-két százalékaának megfelelő összeggel, hogy az állam egy másutt nyilvántartott, de lényegében hasonló fizetési kötelezettsége nőtt 10 GDP-százalékponttal (az állami nyugdíjfizetési kötelezettség nőtt azzal a háromezer milliárd forinttal, amelyet a magánnyugdíj-alapokból elvittek).